

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

ОРИШИН Тетяна Михайлівна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ
НА БУРОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПРИКАРПАТТЯ

Спеціальність: 08.09.02 - Зайнятість та ринок праці

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Львів, 1995

АВ 33.715

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор С.М.ЗЛУПКО

Науковий консультант:

кандидат економічних наук, доцент М.О.ДАНИЛЮК

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор В.П.ОНИЩЕНКО

кандидат економічних наук О.М.ЛЮТКЕВИЧ

Провідна установа:

Науково-дослідний економічний інститут

Мінекономіки України

Захист дисертації відбудеться "19" лютого 1996 р.

в 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.10.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою:

290026, м. Львів, вул. Козельницька, 4

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий "18" січня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук

В.І.Жовтанецький

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00779319 (-)

AB-33.7315

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження. В умовах розбудови національної економічної системи, переходу економіки від адміністративно-командної системи до ринкових відносин нафтогазовидобувна галузь України стала об'єктом радикальних економічних перетворень. Докорінні зміни у сфері забезпечення паливно-енергетичними ресурсами, досягнення максимально можливого рівня забезпеченості ними об'єктивно вимагають нових підходів щодо ефективної зайнятості на підприємствах нафтогазового комплексу. Це зумовлює актуальність невідкладного й ефективного розв'язання широкого спектра теоретичних і практичних завдань.

Сучасним умовам господарської діяльності підприємств галузі при переході до ринкових відносин повинен відповідати новий методичний підхід до визначення місця, ролі та значення трудових ресурсів у виробничому процесі, змісту їх ефективної зайнятості. Складна економічна ситуація на бурових підприємствах, яка полягає у відсутності коштів для буріння і введення нових нафтогазових потужностей, вимагає так вирішувати проблему використання трудових ресурсів, їх розвитку та вдосконалення, щоб процес скорочення обсягів виробництва здійснювався при економічно обґрунтованому збереженні трудових ресурсів галузі.

Кількісна та якісна характеристики трудових ресурсів, система ефективної зайнятості формуються під впливом багатьох факторів і процесів, з якими вони пов'язані прямими і зворотніми зв'язками. Це вимагає нового підходу до вивчення проблем зайнятості, аналізу ефективності її функціонування під впливом виробничих та соціально-економічних факторів в умовах трансформації економіки і формування раціональної економічної системи. Такий підхід дозволить роз-

ЛІБ ім. В. Стефанька
АН України

крити складну сукупність взаємозв'язків між факторами, що впливають на характеристики трудових ресурсів бурових підприємств, визначити фактори формування ефективної зайнятості.

Актуальність проблеми вироблення підходів до оцінки ефективної зайнятості на бурових підприємствах в умовах формування ринкових відносин, відсутність теоретичного і практичного вивчення цих питань в контексті нафтовидобувної галузі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

1.2. Мета і завдання дисертаційного дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка методики оцінки механізмів ефективної зайнятості трудових ресурсів бурових підприємств в умовах їх адаптації до ринкового середовища.

Для досягнення цієї мети в дисертації поставлені і в результаті досліджень вирішені наступні завдання:

- проведено дослідження розвитку та трудоресурсного забезпечення нафтовидобувної галузі, сучасного стану та перспектив розвитку нафтового комплексу та потреби в кваліфікованих кадрах;
- обґрунтовано класифікацію факторів формування зайнятості при спорудженні свердловин в умовах становлення національної економічної системи;
- розроблено методику та побудовано блок-схему аналізу використання трудових ресурсів бурових підприємств;
- побудовано економіко-економічну модель ефективної зайнятості на рівні бурової бригади;
- проведено пофакторну оцінку використання трудових ресурсів бурових підприємств Прикарпатського регіону;
- визначено основні напрями підвищення ефективності використання трудових ресурсів бурових підприємств з врахуванням всеукраїнського і регіонального ринків праці.

1.3. Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи стали сучасні концепції зайнятості трудових ресурсів в ринкових умовах, дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених щодо класифікації факторів ефективного використання праці та досягнень в галузі управління зайнятістю на підприємствах з врахуванням особливостей функціонування бурових підприємств в ринковій економіці.

Методичною основою дослідження є використання методів техніко-економічного та статистичного аналізу, економіко-математичних та соціологічних досліджень із застосуванням сучасної електронно-обчислювальної техніки.

1.4. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є система зайнятості трудових ресурсів з врахуванням особливостей їх використання на бурових підприємствах.

Об'єктом дисертаційного дослідження є трудові ресурси підприємств по спорудженню свердловин Прикарпаття. Це нафтогазорозвідувальні експедиції, підпорядковані Держкомгеології України, та управління бурових робіт, які є структурними підрозділами відкритого акціонерного товариства "Укрнафта".

1.5. Наукова новизна роботи полягає в наступному:

1. Теоретично обґрунтовано та запропоновано класифікацію факторів формування системи зайнятості в будівництві свердловин.

2. Розроблено методику комплексного аналізу використання трудових ресурсів при спорудженні свердловин.

3. Запропоновано економіко-математичний підхід до дослідження факторів ефективною зайнятості на бурових підприємствах, визначено їх вплив на показники функціонування трудових ресурсів.

4. Обґрунтовано систему показників для оцінки використання трудових ресурсів в спорудженні свердловин.

5. Розроблено економіко-математичну модель ефективності робо-

ти бурової бригади – основної виробничої ланки в спорудженні свердловин.

1.6. Теоретична і практична цінність роботи. Теоретичне значення результатів досліджень полягає у розробці та обґрунтуванні методичного підходу до комплексного аналізу ефективної зайнятості у нафтовидобувній галузі в умовах переходу до ринкових відносин.

Практична цінність результатів дослідження полягає в розробці методики і її використанні для оцінки зайнятості в будівництві свердловин, розробці рекомендацій щодо підвищення рівня ефективності роботи бурових підприємств Прикарпаття та можливості використання методичних розробок економічними службами бурових підприємств, відомств і організацій.

Основні теоретичні положення роботи можуть бути використані для поглиблення теорії техніко-економічного аналізу виробничо-господарської діяльності підприємств нафтової галузі, розробки методичних посібників для студентів-економістів нафтогазового профілю в умовах трансформації економіки та освіти.

1.7. Апробація роботи. Основні положення і результати роботи обговорювалися і отримали схвалення на наукових семінарах та конференціях Івано-Франківського державного технічного університету нафти і газу: "Актуальні проблеми методики викладання економічної теорії і політології", 1992 р.; "Криза економіки України та можливості виходу з неї", 1993 р.; "Економіка України та світовий досвід", 1994 р.; Науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу Івано-Франківського державного технічного університету нафти і газу, 1995 р.

1.8. Публікації. За результатами виконаних досліджень опубліковано 5 наукових робіт загальним обсягом 3,5 друкованих аркуші. Публікації відображають основні положення дисертації.

1.9. Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури із 111 назв, 20 додатків, викладена на 215 сторінках машинописного тексту, включаючи 28 таблиць і 17 рисунків.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Дослідження теоретичних обґрунтувань зайнятості, вивчення її сутності з врахуванням особливостей сучасного етапу переходу до ринкової економіки дозволили зробити висновок про те, що формування ефективної зайнятості на базі основних ринкових важелів – попиту пропозиції, конкуренції і наймання означає зміну системи управління трудовими відносинами і потребу конструювання механізму, адекватного новим економічним умовам розвитку суспільства. Суть нових підходів полягає у потребі еволюційного переходу від командно-адміністративних методів, коли зайнятість забезпечувалася виключно державою, до економічних. Стержневим у цьому є закон погодження інтересів, їх розв'язання, завдяки досягнутим результатам виробничої діяльності, ефективності суспільної праці, її стимулюванню, внаслідок чого досягається цілісність економічних відносин у суспільстві на рівні реальних суб'єктів господарювання і особи.

Розглядаючи зайнятість як систему, що містить соціально-економічну, природно-біологічну, освітньо-професійну та інші компоненти з численими взаємозв'язаними та динамічними елементами, необхідно зазначити, що вона включає фази формування, розподілу, перерозподілу і використання трудових ресурсів.

У цьому контексті дослідження використання трудових ресурсів у галузях промисловості національної економічної системи дозволять знайти шляхи вдосконалення системи управління зайнятістю з врахуванням галузевої та регіональної специфіки, виробити дійові механізми і економічні важелі формування ефективної зайнятості на рівні

ні підприємств, галузі та економіки в цілому.

2.2. Підвищення ефективності використання трудових ресурсів вимагає комплексного дослідження структури, напрямку і характеру технічних, технологічних, організаційних та соціально-економічних факторів, їх впливу на рівень функціонування трудових ресурсів підприємств.

Класифікаціям факторів формування продуктивності праці присвячено багато уваги в економічній літературі. Але кожна з них поряд з позитивними моментами містить певні недоліки, серед яких:

- обмеження тільки рівнем формування такого показника ефективності використання трудових ресурсів, як продуктивність праці, без врахування інших аспектів їх функціонування, зокрема, біолого-демографічного, освітнього, професійного, кваліфікаційного, інтелектуального, тощо;

- відсутність врахування особливостей економічної ситуації в Україні, розвитку ринкових відносин, появи ринку праці;

- відсутність врахування специфіки та особливостей умов проведення робіт по спорудженню свердловин.

Побудова ринкових відносин неможлива без формування соціально-економічного механізму регулювання трудових відносин, адаптованих до динамізму ринкових умов господарювання. Його формування вимагає пильної уваги до таких важливих факторів формування ефективної зайнятості трудових ресурсів:

- створення ринку кваліфікованої праці;
- попит та пропозиція на ринку праці;
- функціонування ринку праці в системі ринків (капіталу, цінних паперів, товарів);
- інфляційні процеси;

- зростання цін на споживчому ринку;
- подолання суттєвого відставання в рівні заробітної плати на внутрішньому та зовнішній ринках праці;
- досягнення такого рівня оплати праці, який стимулював би впровадження нової техніки та технології.

Таким чином, узагальнюючи всі позитивні сторони існуючих в економічній літературі класифікацій факторів, а також враховуючи зміни, які відбулися в економіці та суспільстві України, пропонується класифікація факторів формування зайнятості на бурових підприємствах.

Використання запропонованої класифікації для аналізу використання трудових ресурсів при спорудженні свердловин можливе лише у випадку наявності системи економічних показників, яка кількісно визначає дію кожного конкретного фактора.

В роботі підкреслено, що існуючі системи кількісної оцінки ефективності бурового виробництва є неповними з точки зору оцінки використання трудових ресурсів при спорудженні свердловин. Така ситуація, а також відсутність відповідних досліджень і рекомендацій щодо аналізу використання трудових ресурсів в даній галузі гальмують процес вдосконалення їх функціонування.

2.3. Важливою проблемою і першочерговим завданням бурових підприємств Прикарпаття в умовах переходу до ринку є забезпечення економічних умов підвищення ефективності виробництва, зокрема, за рахунок вдосконалення механізмів використання трудових ресурсів. Вивчення методів кількісного аналізу використання трудових ресурсів показує, що на доцільність їх використання впливає не лише теоретичне вираження економічних категорій, але й можливості багатоваріантного їх впливу за допомогою економічних показників. Зовнішня, на перший погляд, простота дослідження освітнього, професійного,

кваліфікаційного, інтелектуального рівнів функціонування трудових ресурсів вимагає детального підбору взаємопов'язаних показників. Завдання полягає в тому, щоб розробити такий підхід до оцінки використання трудових ресурсів бурових підприємств, який би з позицій об'єктивних закономірностей економічної дійсності дозволив би оперативно знаходити шляхи поліпшення їх функціонування.

Дослідження використання трудових ресурсів галузі та їх особливостей дало можливість зробити висновок, що система показників ефективності праці, яка використовується на підприємствах, в умовах переходу до ринкової економіки є неповною.

В дисертації обгрунтовано систему узагальнюючих показників оцінки зайнятості трудових ресурсів в будівництві свердловин. Сутність даної системи полягає в тому, що оцінка рівня функціонування трудових ресурсів не може обмежуватись лише одним показником продуктивності праці. Об'єктивність і достовірність аналізу тим більші, чим більше сторін діяльності охоплюють економічні показники. В зв'язку з цим пропонується використання показників продуктивності праці, які оцінюють рівень її використання, починаючи з бурових бригад і закінчуючи всім персоналом підприємства. При цьому важливе місце відводиться показнику трудомісткості процесу буріння свердловин. Ефективність використання трудових ресурсів бурових підприємств залежить не тільки від результатів їх діяльності, але й від взаємодії їх якісних характеристик. Тому пропонується врахувати показники використання робітників за кваліфікацією та інтегральний коефіцієнт використання робочого часу.

2.4. Для кількісної оцінки впливу техніко-технологічних, організаційних та економічних факторів на рівень використання трудових ресурсів в спорудженні свердловин запропоновано розрахункову модель:

$$\bar{B}_p = \bar{B}_z^{br} \cdot \bar{T}_d \cdot \bar{T}_p \cdot \delta_{br/p} \cdot \delta_{p/pr} \quad (1)$$

де $\bar{B}_p$ - середньорічний виробіток одного працюючого, м/люд.;

$\bar{B}_z^{br}$ - середньогодинний виробіток одного працюючого бурової бригади, м/люд.;

$\bar{T}_d$ - середня тривалість робочого дня, год;

$\bar{T}_p$ - середня тривалість робочого періоду, дні;

$\delta_{br/p}$ - частка чисельності працюючих бурових бригад в чисельності робітників, долі од.;

$\delta_{p/pr}$ - частка чисельності робітників в чисельності працюючих, долі од.

В економічній літературі зустрічаються подібні підходи, але вони не забезпечують достатньої глибини кількісної оцінки впливу різноманітних факторів на ефективність праці внаслідок їх невеликої кількості. Враховуючи складність та особливість процесу спорудження свердловин, а також те, що свердловини будуються буровими бригадами, пропонується в формулу ввести такий фактор, як частка чисельності працюючих бурових бригад в чисельності робітників. Такий підхід обґрунтовується тим, що найвагомішу частку в створення кінцевої продукції бурового підприємства вносять працівники бурових бригад. Кількісний вплив кожного з параметрів моделі обчислюється на основі методу ланцюгових підстановок при дотриманні наступної рівності:

$$\Delta \bar{B}_p = \bar{B}_{p1} - \bar{B}_{p0} = \Delta \bar{B}_{B_z^{br}} \cdot \bar{B}_p + \Delta \bar{B}_{T_d} \cdot \bar{T}_p + \Delta \bar{B}_{T_p} \cdot \bar{T}_p + \Delta \bar{B}_{\delta_{br/p}} \cdot \delta_{br/p} + \Delta \bar{B}_{\delta_{p/pr}} \cdot \delta_{p/pr} \quad (2)$$

де $\Delta \bar{B}_p$ - загальна зміна середньорічного виробітку одного працюючого, м/люд.;

$\bar{B}_{p0}, \bar{B}_{p1}$ - середньорічний виробіток одного працюючого відповідно у звітному та базовому періодах;

зміна середньорічного виробітку одного працюючого за рахунок зміни:

$\Delta \bar{V}_{\frac{p}{B_2}} \text{бр}$ - середньогодинного виробітку 1-го працівника бурової в м/люд.;

$\Delta \bar{V}_{\frac{p}{T}} \text{Д}$ - середньої тривалості робочого дня, м/люд.;

$\Delta \bar{V}_{\frac{p}{T}} \text{Р}$ - середньої тривалості робочого періоду, м/люд.;

$\Delta \bar{V}_{\frac{p}{r}} \text{бр/р}$ - частки чисельності працівників бурових бригад в чисельності робітників, м/люд.;

$\Delta \bar{V}_{\frac{p}{r}} \text{р/р}$ - частки чисельності робітників в чисельності працюючих, м/люд.

В дисертації вказано етапи техніко-економічного аналізу і зазначено, що аналіз набуває характер системного лише у випадку визначеної, логічно обгрунтованої послідовності розгляду економічних показників використання праці. Базою для побудови впорядкованої послідовності комплексного аналізу використання праці є причинно-наслідкові зв'язки, які в кінцевому результаті формують рівень використання трудових ресурсів та тих економічних показників, що його характеризують. В економічній літературі зроблено спроби створити схему їх аналізу. Але наведені схеми містять вузьке коло показників, аналіз завершується розрахунком впливу розглянутих показників на обсяг продукції або обмежується рамками одного працівника. Все це не дає можливості застосовувати їх для оцінки використання трудових ресурсів бурових підприємств. В зв'язку з цим запропоновано загальну блок-схему техніко-економічного аналізу використання трудових ресурсів при спорудженні свердловин (Рис.1).

Оцінка за цією схемою дозволяє всебічно аналізувати рівень функціонування зайнятості на бурових підприємствах за рахунок визначення та оцінки економічних показників, які характеризують сукупність складових трудових ресурсів, побудови економіко-матема-

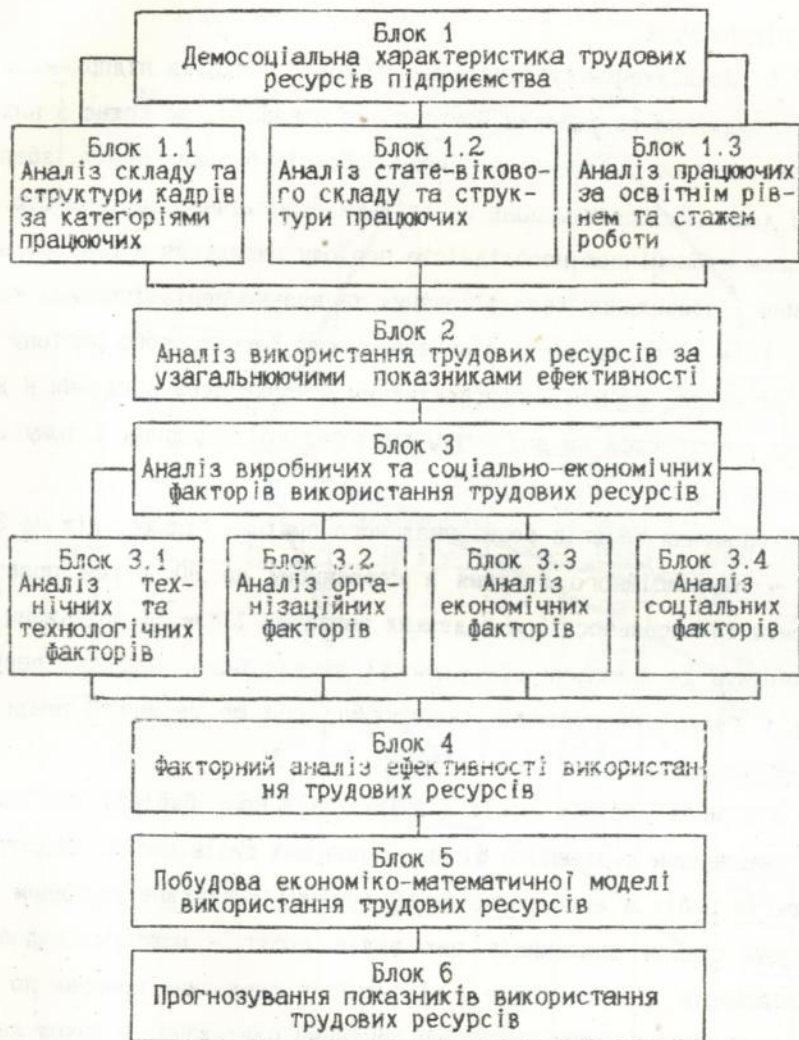

Рис. 1. Загальна блок-схема техніко-економічного аналізу використання трудових ресурсів бурових підприємств

тичної моделі ефективної зайнятості на рівні первинних ланок бурових підприємств.

2.5. Дослідження використання трудових ресурсів підприємств по спорудженню свердловин Прикарпаття показало, що кожне з них, не зважаючи на загальне скорочення обсягів бурових робіт, зберігає свої кадри. Це продиктоване не стільки економічною доцільністю скільки економічною необхідністю періоду входження в ринкові відносини і збереження кваліфікованих та вузькоспеціалізованих кадрів. Крім того, оцінка нафтогазоносності Карпатського регіону вказує на те, що він є перспективним з точки зору введення в дію нових потужностей по видобутку нафтогазової сировини і тому збереження кадрів є виправданим.

Скорочення обсягів розвідувального буріння більше, ніж на 50% та експлуатаційного буріння в середньому на 30 % при практично незмінній чисельності, а в деяких випадках і при її збільшенні приводить до зниження ефективності використання трудових ресурсів в галузі спорудження свердловин, про що свідчать темпи зниження продуктивності праці (Рис. 2, Рис. 3).

Згорання обсягів робіт в розвідувальному бурінні пов'язане із зменшенням державного фінансування цих видів робіт. Скорочення обсягів робіт в експлуатаційному бурінні викликане складним фінансовим станом замовників цих видів робіт - нафтогазовидобувних підприємств. Це пов'язане з відсутністю державних програм по регулюванню цін на нафту, високими рентними платежами, а також великою заборгованістю споживачів. В результаті замовники не можуть виконати намічені програми по бурінню експлуатаційних свердловин і вводу в дію нових нафтогазодобувних потужностей.

2.6. Техніка та технологія, які застосовуються в спорудженні свердловин, формують певну структуру трудових ресурсів, визначають

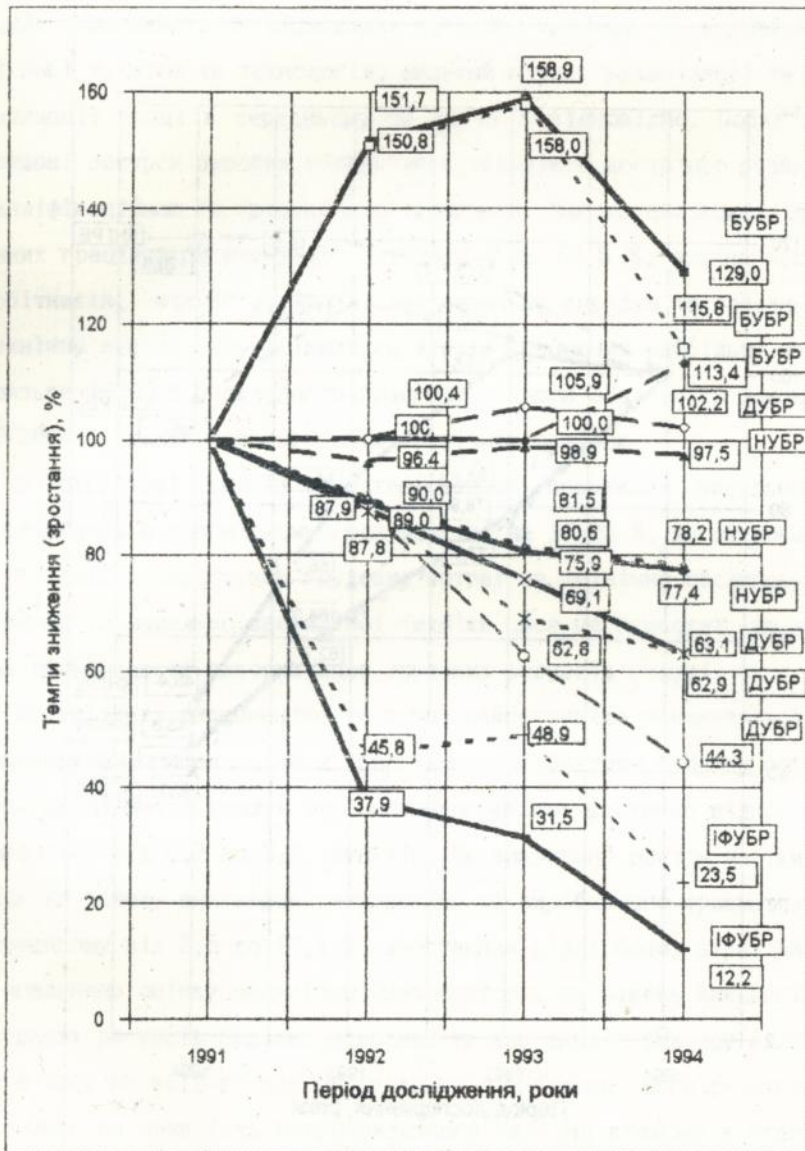

Рис. 2. Динаміка обсягів робіт, чисельності працюючих та продуктивності праці в управлінні бурових робіт

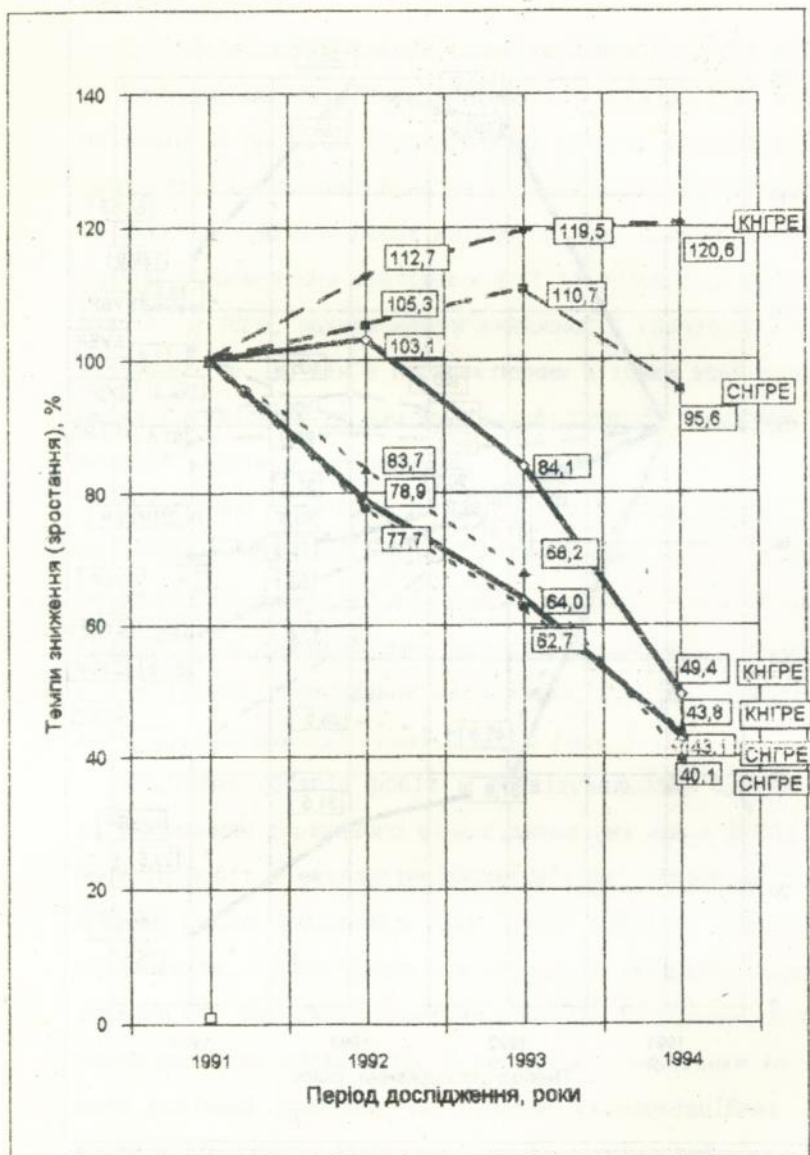

Рис. 3. Динаміка обсягів робіт, чисельності працюючих та продуктивності праці в нафтогазорозвідувальних експедиціях

професійний і кваліфікаційний склад працюючих. Проведений аналіз фактичного матеріалу показав, що технічний рівень виробництва бурових підприємств не відповідає сучасним вимогам, не впроваджуються нові техніка та технологія, низький рівень механізації та автоматизації праці в середньому 52 та 11 % відповідно. Поряд з цим трудові ресурси бурових підприємств володіють достатньо розвинутою кваліфікаційною та професійною складовою. Частка висококваліфікованих працівників коливається від 53,9 до 67,6 %, значна частка робітників, від 70 до 96 %, має загальну середню та середньо-технічну освіту. Серед інших категорій працюючих найбільшу частку близько 80-90 %, складають працюючі з вищою освітою та близько 10-20 % - працюючі з середньою технічною освітою.

В структурі кадрів спостерігається зростання чисельності працівників в допоміжному господарстві на 10-25 %, що обумовлено необхідністю додаткових трудових витрат на технічне обслуговування фізично та морально застарілої техніки. Все це приводить до зниження ефективності використання трудових ресурсів галузі.

Організація виробництва та праці найсуттєвіше проявляється у використанні робочого часу. Дослідження структури балансу робочого часу працівників вказує на зменшення частки фактично відпрацьованого часу від 0,2 до 3,2 пунктів. Це викликано ростом частки неявок на роботу внаслідок захворювань та виробничого травматизму в середньому від 2,5 до 10,1 %, зростанням цілодобових втрат часу. Узагальнену оцінку організаційних факторів на рівень використання трудових ресурсів бурових підприємств дав аналіз балансу календарного часу на всіх етапах спорудження свердловин. Його результати вказують на наявність непродуктивного часу на кожному з етапів в середньому 10-25 %. Основними причинами його існування є недосконалість техніки та технології виконання робіт, організації ма-

теріально-технічного постачання, наявності значних міжзмінних перерв та часу на ліквідацію аварій і браку в роботі.

Професійно-кваліфікаційний склад бурових підприємств Прикарпаття дозволяє забезпечити достатній професійний рівень виконання виробничих завдань. В той же час зустрічаються випадки невідповідності розряду робітників розряду виконуваних робіт. Значення цього показника коливається на підприємствах від 71,1 до 93,5 %. Це вказує на неефективне використання кваліфікаційної складової трудових ресурсів галузі. Для усунення цього недоліку необхідно вдосконалювати процес підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Аналіз цієї роботи свідчить про її належний рівень, хоча необхідно вказати і на недоліки.

Враховуючи динамічність сучасних суспільних процесів, швидкі поступи науково-технічного прогресу, розвиток нових технологій, важливо навчальні плани спрямовувати не тільки на сьогодні, а й на більш далеку перспективу. Крім того, зміни в суспільстві, руйнування застарілих стереотипів світогляду та мислення вимагають від працівника вміння узагальнювати, бачити проблему з усіх сторін. В зв'язку з цим необхідно посилити загальноосвітню підготовку. В умовах мінливості довкілля, коли виникають екологічно небезпечні для життя людини зони, екологічні знання стають просто необхідними з точки зору їх застосування для подолання або пом'якшення негативного впливу навколишнього середовища на життєдіяльність людини.

Однією з особливих складових трудових ресурсів галузі є стан здоров'я працівників, який залежить від багатьох чинників. Серед них умови праці, спадковість, екологічна ситуація в регіоні, медичне обслуговування на підприємстві, тощо.

Загальна кількість днів непрацездатності внаслідок загальної

та професійної захворюваності зростає і становить близько 6500 люд.-днів по підприємству. Тенденцію до зростання має і кількість днів непрацездатності на одного працюючого, яка змінюється в середньому від 6,9 до 25,5 %.

Зростання рівня загальної захворюваності викликане негативним впливом на здоров'я працюючих робіт на відкритому повітрі через вплив дошової, морозної та вітряної погоди, змін тисків, температур, рівня вологості повітря. В зв'язку з цим коефіцієнт працездатності має тенденцію до зменшення в середньому на 0,6 %.

Динаміка коефіцієнту безпеки праці має тенденцію до зростання, що вказує на зниження виробничого травматизму. І все ж його значення, наближаючись до одиниці, не дорівнюють їй. Така ситуація вказує на необхідність зменшення впливу шкідливих умов праці на здоров'я працівників та вдосконалення медичного обслуговування на бурових підприємствах.

Соціологічні дослідження шляхом анкетного опитування працівників бурових бригад підтвердили висновки про необхідність вдосконалення роботи по підвищенню кваліфікації та медичному обслуговуванню; дозволили виявити найбільш шкідливі умови праці та причини, що найчастіше приводять до виробничого травматизму; дозволили вивчити думку працівників про оплату праці, організацію дозвілля, виконання соціальних програм.

2.7. Динаміка продуктивності праці, яка визначена на основі системи показників, вказує на зниження ефективності використання трудових ресурсів бурових підприємств.

Факторний аналіз виробітку на одного працюючого в спорудженні свердловин виявив, що зниження цього показника в середньому на 40% пов'язане із зменшенням середньогодинного виробітку одного працюючого бурової бригади, погіршенням використання середньої тривалос-

ті робочого дня та робочого періоду. Поліпшення структури кадрів за рахунок збільшення частки працюючих бурових бригад в чисельності робітників та чисельності робітників в чисельності працюючих зменшило темпи падіння функції.

Прогнозування трудомісткості спорудження свердловин методом екстраполяції підтверджує недоцільність функціонування на Прикарпатті існуючої кількості нафтогазорозвідувальних експедицій та управлінь бурових робіт.

Кореляційно-регресійні дослідження виробітку на одного працюючого бурової бригади та економічна інтерпретація параметрів побудованих економіко-математичних моделей виявили, що на використання трудових ресурсів при спорудженні свердловин впливає прогресивність технології проведення бурових робіт, втрати часу з вини бурової бригади, використання працівників за кваліфікацією.

Дослідження показали, що трудові ресурси бурових підприємств є складною системою, яка характеризується сукупністю взаємопов'язаних складових, що визначають рівень їх використання. Враховуючи спад обсягів виробництва і ті об'єктивні труднощі, з якими стикаються бурові підприємства на перехідному етапі до нової економічної системи господарювання, в дисертації визначені основні напрямки входження бурових підприємств в систему ринкових відносин, спрямовані на підвищення використання трудових ресурсів галузі. Зокрема, запропоновано вдосконалити управління зайнятістю на бурових підприємствах, підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, медичне обслуговування, розширити роботу вахтово-експедиційним методом за кордоном, запровадити практику вибору претендентів на освоєння нафтовидобувних потужностей на конкурсних засадах.

3. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

3.1. Входження бурових підприємств в систему ринкових відно-

син вимагає від них пильної уваги поряд із загальновідомими до нових факторів, які впливають на раціональне використання трудових ресурсів. Серед них створення ринку кваліфікаційної праці; його функціонування в системі ринків (капіталу, цінних паперів, товарів); попит і пропозиція на ринку праці; інфляційні процеси; зростання цін на споживчому ринку; подолання суттєвого відставання в рівні заробітної плати на внутрішньому та зовнішньому ринках праці; досягнення такого рівня оплати праці, який стимулював би впровадження нової техніки та технології; створення системи гарантій соціальної захищеності працівника на ринку праці.

3.2. Скорочення обсягів розвідувального та експлуатаційного буріння стало причиною зниження рівня ефективності використання трудових ресурсів бурових підприємств. Співвідношення динаміки обсягів робіт та чисельності працюючих свідчить про прагнення підприємств зберегти свої кадри.

3.3. Бурові підприємства володіють трудовими ресурсами з достатньо високим освітнім, кваліфікаційним та професійним рівнем. Однак, незадовільний за сучасними вимогами рівень техніки та технології, низький рівень механізації та автоматизації праці, наявність непродуктивних втрат часу знижують ефективність функціонування трудових ресурсів в галузі.

3.4. Неефективне використання кваліфікаційної складової з точки зору невідповідності розряду робітників розряду виконуваних робіт приводить до зниження якості виконання робіт та до відсутності стимулів до високопродуктивної праці та підвищення кваліфікації. Крім того, необхідність вдосконалення процесу підготовки та підвищення кваліфікації кадрів продиктована динамічністю сучасних суспільних процесів, розвитком науки і техніки, входженням підприємств в систему ринкових відносин.

3.5. Негативним явищем з точки зору функціонування трудових ресурсів є тенденція до зростання загальних і професійних захворювань і втрат робочого часу, пов'язаних з ними. Це виявляється у зниженні коефіцієнта працездатності в середньому на 0,6 %.

3.6. Дослідження динаміки показників продуктивності праці, вивчення кількісного впливу на них виробничих та соціально-економічних факторів, кореляційні дослідження дали змогу встановити тенденцію до зниження продуктивності праці і виявити фактори, які її визначають. Серед них – скорочення обсягів бурових робіт, рівень прогресивності техніки і технології, рівень використання робочого часу, структура кадрів, рівень використання робітників за кваліфікацією.

Вивчення перспектив нафтогазоносності Прикарпатського регіону та сучасних напрямків розвитку нафтогазовидобутку в Україні дозволило обґрунтувати необхідність поліпшення функціонування трудових ресурсів в галузі внаслідок реалізації наступних напрямків:

1. Проведення організаційних змін в галузі спорудження свердловин за рахунок структурної реорганізації нафтогазорозвідувальних експедицій Прикарпаття злиттям в одну з підпорядкуванням її Держкомгеології.

2. Вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів внаслідок поглиблення загальноосвітньої підготовки, підготовки з питань функціонування господарського механізму в ринкових умовах, з питань екології і захисту довкілля та розширення досвіду індивідуальної підготовки спеціалістів за спеціальними програмами.

3. Вдосконалення системи управління трудовими ресурсами створенням відділу управління трудовими ресурсами. Серед його основних функцій формування, розподіл та перерозподіл трудових ресурсів, за-

безпечення процедури прийому на роботу та звільнення, аналіз виконуваних робіт, оцінка використання трудових ресурсів, розробка програм надання допомоги та обслуговування працівників, проведення соціологічних досліджень.

4. Розширення практики організації робіт по спорудженню свердловин вахтово-експедиційним методом за кордоном, участі колективів бурових підприємств в міжнародних тендерах по відборі претендентів для освоєння нафтовидобувних потужностей.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Николайчук Я.Н., Оришин Т.М., Николайчук М.М. Взаимосвязь технико-экономических показателей и принципов построения элементов НВС/ИФИНГ. - Ивано-Франковск, 1989. - 89 С. Библиогр.: 119 назв. - Деп. УкрНИИНТИ 22.05.89, № 1328 Ук89.

2. Оришин Т.М. Методика прогнозирования использования трудовых ресурсов нефтегазодобывающего комплекса Украины / на примере западных областей / Актуальные проблемы методики преподавания экономической теории и политологии. - Ивано-Франковск, 1992. С. - 8.

3. Оришин Т.М. Ефективність використання трудових ресурсів в умовах ринку праці / Криза економіки України та можливості виходу з неї. - Івано-Франківськ, 1993. - С. 185. ІФІНГ.

4. Данилюк М.О., Оришин Т.М. Соціально-економічні аспекти використання вахтово-експедиційного методу роботи в нафтовій промисловості / Криза економіки України та можливості виходу з неї. Івано-Франківськ, 1993. - С. 131. ІФІНГ.

5. Оришин Т.М. Про необхідність використання світового досвіду з питань трудових ресурсів // Економіка України та світовий досвід. - Івано-Франківськ, 1994. - С. 140. ІФІНГ.

А Н О Т А Ц І Я

Оришин Т.М. Соціально-економічні проблеми зайнятості
на бурових підприємствах Прикарпаття

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата економічних наук по спеціальності 08.09.02 - Зайнятість та ринок праці. Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів, 1995.

В роботі викладені результати дослідження використання трудових ресурсів бурових підприємств Прикарпаття на перехідному етапі до нової економічної системи господарювання. Проведено всебічний аналіз використання трудових ресурсів методами факторного аналізу, математичного моделювання, множинної кореляції. На основі перспектив нафтогазоносності регіону та сучасних напрямків розвитку нафтовидобутку в Україні дані рекомендації для підвищення використання трудових ресурсів галузі.

A N N O T A T I O N

Oryshchyn T.M. Social and economic problems of
employment in the Precarpathian drilling enterprises

Dissertation thesis for scientific degree of Candidate of Economics on speciality 08.09.02 - Employment and labour market. Institute of Regional Investigations National Academy of Sciences. Ukraine, Lviv, 1995.

In the dissertation thesis researches results of labour resources usage in the Precarpathian drilling enterprises in market conditions and transitional period are presented. The thorough analysis of the labour resources usage in drilling enterprises has been done by the means of methods of factor analysis, mathematical modelling and correlation analysis. On the base of geological outlooks of the region and modern directions of Ukrainian oil and gas explorations development in this sphere recommendations of the rising of the labour resources usage in the Precarpathian drilling enterprises are defined.

Ключові слова: трудові ресурси, бурові підприємства, зайнятість, спорудження свердловин.

Підписано до друку 29.12.95 р.
Ф.60х84 I/16, зам.4, др.арк.1

тираж 100

Івано-Франківський державний
технічний університет нафти і
газу, Карпатська, 15
Віддруковано на різнографі

452460

AB 33.715

AB 33.715